

1

Za Alešem Krejčů

Dne 8. srpna nečekaně zemřel ve věku 78 let Ing. arch. Aleš Krejčů, nejdéle aktivně sloužící památkář v Česku, emeritní mnohaletý ředitel Památkového ústavu v Českých Budějovicích. Patřil k osobnostem, které výrazně formovaly českou památkovou péči posledních desetiletí, jak z hlediska filozofie jejího přístupu ke kulturnímu dědictví, tak z hlediska optimalizace jejích organizačních struktur, ekonomiky a systému práce.

V prvních desetiletích své odborné dráhy byl Krejčů energickým a obětavým terénním památkářem. Získal tím bohaté praktické zkušenosti, které později uplatňoval ve své řídicí činnosti, ve svém působení v řadě odborných památkových rad a grémií a které vždy nezištně předával mladším kolegům. Aleše jsme znali jako ryziho, čestného člověka, pro svou profesi mimořádně zapáleného a všestranně technicky i humanitně vzdělaného. Měl velký smysl pro fair play a jako vedoucí a později ředitel byl vždy připraven zastat se svých podřízených. Přátelé a kolegové ho vnímali jako optimistu se specifickým smyslem pro humor.

Krejčů se narodil v Deštné na Jindřichohradecku. Vysokoškolská studia pozemního stavitelství absolvoval na Fakultě architektury a pozemního stavitelství ČVUT, později svou všestrannou odbornou kvalifikaci rozšířil úspěšnými postgraduálními studii na Fakultě architektury ČVUT i Filozofické fakultě UK. V roce 1967 zahájil svou profesní dráhu jako odborný pracovník Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Českých Budějovicích, kde byl garantem řady mimořádně významných renovačních akcí v jihočeském regionu (hrad a zámek v Českém Krumlově, městská památková rezervace Tábor ad.). Silou svých argumentů i obratným a trpělivým vyjednáváním dokázal i v nelehké době 70.–80. let minulého

Obr. 1. Aleš Krejčů jako laureát Ceny Ministerstva kultury za památkovou péči. Foto: NPÚ, 2017.

století zachránit ve svém kraji významné množství historických staveb, které by jinak kvůli tehdejší obecné lhostejnosti a nejednou přímo politickému tlaku byly odsouzeny k zániku. Ač již v roce 1972 byl díky svým schopnostem pověřen funkcí vedoucího Odboru památkové péče, v níž se skvěle osvědčil, byl pro své odmítnutí vstupu do KSČ suspendován. Na vedoucí místo se vrátil až v roce 1988, rok před pádem totalitního režimu. V té době se intenzivně věnoval závažnému tématu státních hradů a zámků. V roce 1985 navrhl začlenění agendy jejich údržby a obnovy do struktury úseku památkové péče a stal se natrvalo zastáncem efektivní přímé součinnosti odborných a provozních profesí při jejich správě, s předpokladem vytvoření systému účinné kontroly.

Po pádu totalitního režimu působil v letech 1992–2005 jako ředitel českobudějovického Památkového ústavu. V letech 2004–2005 k tomu zastával funkci zastupujícího generálního ředitele Národního památkového ústavu. V těchto vrcholových pozicích se Krejčů více než kdo jiný zasloužil o vybudování systému památkové péče v nových společenských, kulturních a ekonomických podmínkách obnovené demokracie v naší zemi. Až do svých posledních dnů předával své bohaté znalosti a zkušenosti z vlastní praxe i řídicí činnosti vedení NPÚ jako oborový analytik.

O své znalosti se Krejčů dělil i jako pedagog přednášející na Filozofické a Teologické fakultě Jihočeské univerzity (od r. 1994), jako člen Vědecké rady generálního ředitele Národního památkového ústavu (od r. 1993), člen Kolegia a poradních komisí Ministerstva kultury a člen Českého národního komitétu ICOMOS (od r. 1993). Za celoživotní přínos našemu oboru obdržel v roce 2017 Cenu Ministerstva kultury za památkovou péči, dále Cenu Jože Plečnika Obce architektů a Zlatou medaili sv. Auraciána Biskupství českobudějovického.

V osobnosti Aleše Krejčů se vždy prolínala optika zkušeného terénního památkáře se spontánním hlubokým zájmem o ekonomickou a manažerskou stránku našeho oboru. Toto dvojí zaměření se zúročovalo v synergii správy kulturních statků s odborně administrativními činnostmi ve státní památkové péči. Jeho odchodem náš obor ztratil nenahraditelného odborníka. Čeští památkáři pak skvělého kolegu a mnozí z nás i vzácného přítele.

Ing. Vlastislav OURODA, Ph.D.
Ministerstvo kultury ČR
vlastislav.ouroda@mkcr.cz

doc. PhDr. Josef ŠTULC
NPÚ, Generální ředitelství v Praze
stulc.josef@npu.cz

„Konsenzuální“ architektura Karla Kotase

Galeta, Jan et al. *Karel Kotas 1894–1973*. Brno – Ostrava: Spolek Obecní dům Brno – Národní památkový ústav, ÚOP v Ostravě, 2021. ISBN: 978-80-904806-9-8 (Obecní dům Brno), 978-80-88240-24-2 (NPÚ, ÚOP v Ostravě).

První velká monografie mapující dílo českého architekta Karla Kotase (1894–1973) je kromě rozšíření historiografie československé architektury první poloviny 20. století také hodnotným příspěvkem do aktuální diskuse o vztahu modernismu a tradicionalismu v architektuře. Knihu vydal Spolek Obecní dům Brno ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm v Ostravě v úpravě navazující na úspěšnou řadu knih o brněnské moderní architektuře vydávanou Obecním domem. Souvislost s Brnem je opodstatněná, protože architekt mnoha významných veřejných i obytných budov ve třech největších městech dnešní České republiky se narodil v Olomučanech na Blanensku (cca 15 km severně od Brna) a před zaměstnáním ve Vídni maturoval na stavebním oddělení brněnské Vyšší průmyslové školy (1913). Vztah k mizejícímu světu rakousko-uherské monarchie, zahrnující také krátké studium u Leopolda Bauera na vídeňské Akademii v intermezzu mezi dvěma úseky vojenské služby (v rakouské i nové československé armádě), Kotase poněkud odděluje od generace poválečné avantgardy s těžištěm v Praze, ačkoliv i on svého učitele z pražské Akademie,¹ Jana Kotěru, chápe jako „tvůrce a vůdce moderní české architektury“² a přebírá také jeho povšechnou ideu o archi-

■ Poznámky

¹ Kotas zde studuje od října 1919 do června 1921. V recenzované publikaci viz s. 55.

² Původně Karel Kotas, Za Janem Kotěrou, *Salon II*, 1923–24, č. 1, s. 16.

tektury jako spojení realismu s idealismem a věcnosti s krásou.³

Jádrem knihy je fundovaná studie historika architektury Martina Strakoše, uvedená krátkým textem architekta Petra Pelčáka a doplněná podrobnějším rozбором Kotasových brněnských staveb z pera historika umění Jana Galety. Strakoš je také autorem biografie, soupisu díla (s P. Pelčákem) a bibliografie architekta, stejně jako resumé celé knihy. Pro plasticitu pochopení architektovy osobnosti je přínosem také přetištění osmi Kotasových kratších textů z let 1923–1940.⁴

Architekt Karel Kotas se v perspektivě předkládané monografie jeví jako neúnavný hledač střední cesty mezi avantgardním a tradičně zabarveným proudem moderní československé architektury. Ačkoliv v kotěrovské linii u většiny staveb zřetelně odděluje jejich funkční části, nerezignuje na plasticitu fasád a hledá aktualizovanou podobu tektonických článků, které jsou někdy přítomny v téměř historizujícím duchu, jako u budovy Moravskoostravské spořitelny z let 1927–1930. Ostravský obchodní dům Brouk a Babka z téže doby (1928–1929) oproti tomu naplňuje funkcionalistický ideál pásových oken a železobetonového skeletu přiznaného na fasádě. Již z těchto dvou paralelně vzniklých staveb vidíme rozpětí jeho tvůrčího projevu. Projevu, a nikoliv názoru, protože první soutěžní návrh na zmíněnou spořitelnu (1927) by v případě své realizace jistě patřil ke zlatému fondu organického funkcionalismu díky svým pásovým oknům a zaobleným nárožím. Také v pozdějších letech se jeho stavby pro italskou pojišťovnu Riunione Adriatica di Sicurtà (jejímž architek-

tem byl téměř dvě dekády) pohybují mezi těmito póly, vždy však blíže konzervativní poloze nikoliv vzdálené monumentální architektuře národního slohu. K čistému purismu se Kotas rozhodne málokdy, spíše opakovaně hraje prim jeho kreativita v oblasti barevnosti a textury fasád blíží se v některých momentech až k proudu art-deco (jako u nájemního domu s restaurací Černý pivovar na Karlově náměstí v Praze z let 1932–1934) či předjímající poválečný (tzv. nový) brutalismus (jako u nájemního dvojdomu Sokolská 27, 29 na Novém Městě v Praze z let 1936–1937). Tato dekorativní tendence je zřejmou kompenzací respektu, který jinak u většiny realizací prokazoval vůči názoru stavebníků a vůči veřejnému vkusu v oblasti hmotových řešení či kompozice fasád, často osově symetrických i v případě bytových domů. Jeho nedochovaná klubovna tenisového klubu v Ostravě (1928) svou přísnou osovou symetrií, předloženou terasou s postranními schodišti, centrálním pilířovým portikem ústícím trojicí vstupních dveří do převýšené haly je klasickou prostorovou kompozicí bezmála schinkelovského typu. Bílou funkcionalistickou architekturu navrhl pouze pro areál lázní Teplice nad Bečvou (1931–1939) a do velkorysé soutěže na sanatorium ve Vyšných Hágách na Slovensku (1932).

Stylová ambivalence Kotasova díla je výzvou pro zaužívanou terminologii a genealogii architektonických stylů. Petr Pelčák ve svém úvodním krátkém textu jeho dílo označuje termínem „jiná moderna“⁵ a pokouší se tento nový termín vymezit jako elementární negaci „moderny“, kterou však úzce asociuje s jejím funkcionalistickým, neoplasticistním a konstruktivistickým aspektem. Rozdíl pak vidí především ve schopnosti Kotasových staveb „vytvářet a dotvářet městské prostředí“.⁶ Martin Strakoš pak v tomto ohledu hovoří o „snaze propojit modernu s abstrahovanými principy moderního klasicismu“ a o současné „reflexi avantgardních snah“.⁷ S odvoláním na Rostislava Švácha zmiňuje jako stylově blízkou tvorbu architektů Jana Zázvorky, Kamila Roškota, Františka Jandy, Vladimíra Wallenfelse a Jana K. Říhy, k nimž je jistě možné přidat také Ernsta Wiesnera či Aloise Dryáka a mnohé další. Odpovídající stylové termíny však v současné době nemají v odborné literatuře systematické zakotvení. Jistou oporu či analogii lze najít v termínech „nový klasicismus“ (New Classicism) či „obnažený klasicismus“ (stripped Classicism), jak je uvádí v tomto ohledu pravděpodobně nepřekonaný *Oxford Dictionary of Architecture*,⁸ a tyto architektury

je také možné chápat jako vývojový předstupeň racionalistické architektury 20. století. Metodologická nejistota zařazení Kotasovy tvorby do spektra architektonických stylů meziválečného období je podnětem k diskusi také o dalších obdobných přechodových fenoménech mezi purismem či vědeckým funkcionalismem a novoklasicismem, užijeme-li logicky koherentní škálu Rostislava Šváchy.⁹ A nemůže jít pouze o tříbení pojmů, nýbrž také o reflexi interpretační metodiky. Dnešní kritická mentalita je téměř protichůdná pojmovému myšlení poloviny 20. století, které přineslo základní terminologii, kterou známe a užíváme dnes. Dnešní zaměření na interdisciplinaritu, trans-nacionalitu a mísení stylů neumožňuje Kotasovu tvorbu uchopit způsobem, který byl doposud pro historiografii architektury běžný. Při pohledu na dílo Karla Kotase je nicméně možné také pochybovat o tom, že on sám by ve své době byl schopen otázku po svém stylovém zařazení na spektru tradicionalismus–avantgarda zodpovědět. Jeho tvorba není tvorbou svrchovaného tvůrce, ale spíše společensky široce zapojeného člověka hledajícího konsenzus mezi mnoha zájmy na straně stavebníka, dodavatelů (k nimž někdy i sám patřil) a společnosti. Není to tvorba stylově a umělecky vyhraněná ve smyslu tvůrčího individualismu, spíše je to konsenzuální činnost architekta jako mediátora široké škály zájmů a názorů. Aktuálnost Kotasova pojetí architektury je tak možné vnímat i v kontextu dnešního pohledu na společenskou úlohu architekta a na formy architektonické produkce, který kult velkých osobností nahrazuje týmovým pojetím a participací více zájmových skupin.

V textu knihy se přímo neobjevuje jedna z charakteristik osobnosti Karla Kotase, kterou si však lze domyslet a kterou očividně byl jeho odstup od soudobé politiky, alespoň v programové formě typické pro manifestační sloganovitost avantgardy. Navzdory jistým sympatiím

■ Poznámky

³ Petr Pelčák – Martin Strakoš – Ivan Wahla (edd.), *Karel Kotas (1894–1973)*, Brno 2021, s. 17.

⁴ Ibidem, s. 55–60.

⁵ Ibidem, s. 9.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem, s. 26.

⁸ James Stevens Curl – Susan Wilson, *Oxford Dictionary of Architecture*, Oxford 2015, s. 520–522 (New Classicism), s. 738 (stripped Classicism).

⁹ Rostislav Švácha, *Od moderny k funkcionalismu*, Praha 1995, obzvl. s. 409–480.

1

Obr. 1. Řadové domy, původně městská kolonie, Dolno-polní č. 37–47, Brno-Maloměřice z roku 1924. Návrh architekta Karla Kotase. Původní podoba byla v průběhu času doplněna garážemi, cihelný charakter inspirovaný údajně „holandskou“ architekturou však přetrvává. Foto: Jan Obrtlík, 2022.

Obr. 2. Vila Mlýnské nábřeží 17, Brno-Obřany z let 1930–1931. Architekt Karel Kotas ji původně navrhoval pro vlastní bydlení, k čemuž však nedošlo. Stav však není vzdálen původní podobě. Teprve při osobní návštěvě místa zaujme překvapivě velké měřítko stavby. Dnešní majitelé označili vilu za „stavbu z jiné doby“, problematickou především vysokými provozními náklady (rozhovor s autorem v říjnu 2022). Foto: Jan Obrtlík, 2022.

k radikální rétorice Le Corbusierově (viz přednášku o budoucnosti Ostravy v roce 1929, s. 55–57) se nikde neobjevují postoje pro avantgardu tolik typické ostře sociální až revoluční snahy o proměnu společnosti jako celku. Kotas je miesovsky zahleděn na své dílo, které jej zajímá *per se*, a nikoliv jako politický či estetický manifest teigovského typu. Chce vytvořit budovu, nechce však měnit společnost. Chce ukazovat dobré dílo, ne však dělat revoluce. Navzdory (či spíše kvůli) kontaktům s vlivnými osobami prvorepublikového hospodářství musel po roce 1948 znovu začínat v projekci jako řadový projektant, ale během několika let se stal vedoucím ateliéru v projekčním ústavu Dřevoprojekt, což mu přineslo zájem Státní bezpečnosti a v červenci 1954 registraci pod krycím jménem „Architekt“. Po několika měsících však byla evidence ukončena s poznámkou, že „dotyčný nemá ke spolupráci povahu“, ¹⁰ dost možná i v souvislosti s tím, že byl „nábožensky založen a neměl k tehdejšímu zřízení kladný charakter“, jak uváděl jeden ze známých sledování architektovy rodiny v 60. letech. ¹¹

Hlavní studie knihy důkladně mapuje téměř celou architektovu tvorbu a v řadě nejasných bodů formuluje hypotézu či diskutuje možné výklady. Dosud málo probádané jsou Kotasovy práce pro dřevozpracující průmysl na Slovensku v letech 1946–1950. Další diskuse by mohla být věnována také tvůrčí osobnosti samotného architekta a jeho inspiračním zdrojům. V práci je zmíněn kontakt s motivy holandské cihelné architektury (Amsterdamská škola), kterého se Kotasovi dostalo při zaměstnání na brněnském stavebním úřadě, jistě by však bylo zajímavé znát také jeho postoj k anglickému hnutí Domestic revival, jemuž se blížily jeho studentské práce, či k dílu amerického architekta F. L. Wrighta, o jehož vlivu Martin Strakoš hovoří v souvislosti se zahradními domky u jím dříve navržených vil na Ostravici z konce 30. let, který však je pouze hypotézou. ¹²

K technickému aspektu vydané knihy lze zmínit přebal z hrubšího šedého papíru bez povrchové úpravy, který kryje kontrastně žluté „desky“ vlastního svazku, také vyrobené z povrchově neupraveného papíru vyšší gramáže. Ač je to varianta elegantní a trendově „designová“, za předchozími publikacemi Obecního domu (měkká vazba s povrchovou laminací) zaostává nižší odolností vůči vlhkosti a ohmatání.

Z hlediska odborníka památkové péče je kniha cenným přehledem o vývoji individuálního tvůrce v jeho době, vzhledem ke své komplexní povaze je však pochopitelně málo podrobná v ohledu materiálového provedení jednotlivých staveb. Systematický a precizní přístup Martina Strakoše, autora většiny textů, má své těžiště především v hmotovém řešení staveb a v jejich vztahu k urbánnímu kontextu, materiálových podrobností jejich stavebního provedení se však pouze dotýká, což ponechává prostor pro další bádání. Obecně také můžeme konstatovat postupující procesy ztráty původní

2

materie staveb, jak ukazují například Kotasovy obytné stavby v Brně.

Celkově lze knihu více než doporučit zájemcům o historii architektury moderní doby, a to nejen historii architektury programově modernistické či avantgardní, ale především historii architektonických názorů na pomezí progresivních a tradicionalistických proudů, které jsou právě dnes zkoumány s novým zájmem živým soudobou tendencí k překračování hranic disciplín, stylů a terminologie, které ustanovila historiografie moderní architektury v období – slovy Siegfrieda Giediona – „formační periody nové tradice“. ¹³ Dílo Karla Kotase pomáhá rozšířit vnímavost vůči výrazové škále československé meziválečné architektury, která byla téměř po celou druhou polovinu 20. století interpretována pouze prizmatem binární historiografie rozlišující mezi dvěma neslučitelnými tábory avantgardy a tradicionalismu. Karel Kotas nestál vyhraněně ani v jednom z nich a jeho architektura není abstraktním manifestem, nýbrž výslednicí složitých vztahů skutečného života.

Ing. arch. Jan OBRTLÍK, Ph.D.
jobrtlik@yahoo.com

■ Poznámky

¹⁰ Pelcák – Strakoš – Wahla (pozn. 3), s. 184.

¹¹ Ibidem, s. 45.

¹² Martin Strakoš v korespondenci s autorem (30. 9. 2022).

¹³ Siegfried Giedion, *Space, Time and Architecture. The Growth of a New Tradition*, Cambridge, Mass. 2008, s. xxxii.